

ERDŐS ÁKOS

Felelőség a rendvédelemben, múltban és jelenben

„Az élet döntések sorozata, s nem lehet kibújni a döntés felelősége, meg az utána következő vezeklés súlya alól”, – állította Szalai Vivien író, újságíró és szerkesztő. Megalapítása tökéletesen tükrözi, hogy milyen komoly szerepet tölt be életünkben a felelőség megjelenése, vállalása és a felelőségre vonás. Különösen nagy jelentőséggel bír, ha az állam működésének egyik alappillérenek számító rendvédelem körében kerül szóba.

Tudományos munkámban is a felelőséget, ezt az amúgy is komoly relevanciával bíró jelenséget vizsgáltam a rendvédelmi munkára, az abban dolgozó személyekre kivetítve.

A mai, rohanó világban élő ember számára azonban új dolgok váltak értékke, feleslegessé és követendővé. A ma fiai és lányai nem pazarolnak időt és energiát egy levél megírására és postára adására, helyette elküldenek egy e-mailt vagy egy sms-t. A mai világ polgárai a különböző térségi nyelvek helyett a globalizáció és a jog nyelvét beszélik. A megváltozott világban, ha felelőségről beszélünk, éppen ezért a legtöbbben a törvények betartására, vagy azok megszegése esetén a jogi felelőségre vonásra gondolnak. A jog azonban a felelőségnek csupán egy „kézzel fogható” megjelenése és az állami felelőségre vonás eszköze. A jog csak azokat a területeket fedi le az emberek életében, amelyekről úgy gondolták, hogy az állam felügyeletét, beavatkozását igénylik. Tulajdonképpen egyik halmaza a másíknak, azaz a jog által óvott területek olyan erkölcsi kérdések, amelyek érvényesülését nem lehet csupán

a szokásokra és erkölcsi elvárásokra, rosszállásokra bízni, hanem azokat, a mindenki számára egyértelmű írott jogszabályok hatálya alá kell vonni.

Vizsont sok esetben a felelőség kérdését nem a jogszabályok sűrűjében, hanem az erkölcs területén kell kutatnunk. A tanulmány is ebben a környezetben, az erkölcs világában vizsgálja elsősorban a különböző felelőségi irányokat, azok lehetséges csoportosításait, valamint gyakorlatban megjelenő formáit.

Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy az erkölcs és az abban megbúvó felelőség különböző formái ne bírnának komoly súllyal az emberek életében. Sőt, ha jobban belegondolunk, az erkölcs elvárásai, tilalmai, valamint az ezzel kapcsolatban felmerülő felelőség, a legtöbb esetben már sokkal hamarabb megjelenik magatartásunkban, mint az írásos törvények által szabályozott más magatartási formák. A felelőség bármilyen formájú megjelenése, legyen az a jog vagy erkölcs által szabályozott, a hatékony emberi együttműködés egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb eleme. Ha pedig elfogadjuk, hogy a felelőség a társadalmi együttműködés, produktivitás egyik alappillére, akkor megállapíthatjuk, hogy egyúttal az igazgatás része is. Hiszen az igazgatás az emberi közösségek valamilyen cél elérése érdekében kifejtett koordináló tevékenysége, így tehát a legapróbb együttműködési formáktól egészen az állam működéséig elengedhetetlen a megléte. Ez pedig alátámasztja azon megállapításomat, hogy a felelőség minden formája nagy jelentőséggel bír az emberek életében és az állam működésében.

Ez utóbbiakra szintén hasonlóan nagy hatást gyakorol a rendvédelmi szervek működése és munkája. E két elem – a felelőség és a rendvédelem – szoros összefonódása, pedig hatványozott relevanciát feltételez.

A fenti megállapítások és összefüggések vezettek a tudományos munka megalkotásához. Fontosnak tartottam azt, hogy mindenki megismerhesse, milyen formában is

jelenik meg a felelősség kérdése a rendvédelmi szerv mint intézmény, valamint az azokban tevékenykedő csoportok és egyének körében. Hiszen ezen szervezetek működése, mindennapi tevékenysége, a benne dolgozó személyek munkája a legtöbb „kívülálló” számára még mindig ismeretlen. Holott a rendvédelmi szervnek és dolgozóinak a társadalom többi tagjával társadalmi rendeltetésénél fogva szoros kapcsolatban kell állnia. E szakmai tevékenység társadalmi súlya és a szervezetek speciális, hierarchikus felépítése sajátos felelősségi rendszert alapoz meg. A társadalom tagjai és a rendvédelmi szerv, valamint annak dolgozói között fennálló kapcsolat adja az egyik felelősségi csoport megalakításának lehetőségét. A felelősség e típusa tehát a társadalom azon tagjaival szemben áll fent, akik nem részei a rendvédelmi szervnek. Kézenfekvő volt tehát, hogy a rendvédelmi szerven kívülre ható felelősség a *külső felelősség* elnevezést kapja. Ugyanakkor a szervezetben belül is számos felelősségi kapcsolat áll fenn, így ezt a csoportot a *belső felelősség* elnevezéssel illettem. A tanulmány részletesen csak ez utóbbi típus elemzését tartalmazza, egyrészt mert elsősorban a rendvédelem belső felelősségi formáinak „feltérképezése” és elemzése volt a cél, másrészt pedig a külső felelősséggel kapcsolatban felmerülő kérdések összetettsége már egy külön tudományos munka megalkotását alapozza meg.

A belső felelősség azonban szintén egy igen összetett felelősségi rendszer, amely szoros kapcsolatban áll az úgynevezett külső felelősséggel. Hiszen e tanulmány értelmezésében, a külső felelősség mércéje a belső felelősségnek. Ugyanis az alanyok belső felelőssége az, hogy gyakorlati működésükkel „megfeleljenek”, és eleget tegyenek külső felelősségüknek. Természetesen a különböző felelősségi formák más-más mértékben és szinten jelennek meg az intézmény, a csoport vagy az egyén cselekvésében, magatartásában. A tanulmány erre a kérdésre szintén kitér, de ezen összefoglaló terjedelmi

korlátai nem teszik lehetővé ennek bővebb kifejtését.

Az egész tudományos értekezés megalkotása során törekedtem arra, hogy az elemzéseket, csoportosításokat a lehető legteljesebb gyakorlatiasság igényével készítsem el. Munkám további irányvonalát a belső felelősség különböző típusainak megismertetése adja. Elsőként az említett belső felelősség két alapvető altípusát, a *bajtársi* és a *hierarchiai* felelősségi formákat mutatja be.

Ez utóbbi egyértelműen a rendvédelmi szervek sajátossága, hisz ezen a szinten arról van szó, hogy a felelősségi viszonyban, amelynek alanyai a felelősségre vonó és a felelősségre vonható intézmények, csoportok vagy egyének, az elsődleges szerepet az alanyok által betöltött pozíció, beosztás és számos esetben az általuk viselt rendfokozat játssza. Ezek a kapcsolatok sokszor a jog által is szabályozva vannak, jelezve ezek súlyát.

A bajtársi felelősség esetében már inkább a lojalitásnak van jelentősége, hisz itt az alanyok beosztástól, rendfokozattól függetlenül felelősséggel viseltetnek egymás iránt. Ebben a felelősségi formában a jog háttérbe szorul és elsősorban az alanyok erkölcsi értékei, kollegialitása kerül előtérbe. De ez elengedhetetlen eszköz a higgadt, biztonságos és nyugodt munkavégzéshez, hisz a rendvédelmi szerveknek olyan speciális feladatokat kell, hogy ellátniuk, amelyben – elsősorban – az egyének, egymásra vannak utalva. Függetlenül attól, hogy ki milyen pozícióban van, az élet által produkált veszélyhelyzet gyorsan felülírhatja az addig olajozottan működő irányító és irányított kapcsolatot, és egyhamar kialakulhat egy, „én segíték rajtad, te segítesz rajtam” viszony. Komoly terhet ró rájuk és nagyon fontos tehát, hogy a tagok érezzék e felelősségi típus súlyát, és ennek megfelelően alakítsák magatartásukat.

Míg a bajtársi felelősség egyfajta azonos kölcsönösséget feltételez, a hierarchiai felelősség esetén a „szereplők” különböző szinteken helyezkednek el, így lehetőség nyílt

két altípus megkülönböztetésére, az úgynevezett *beosztotti* és *vezetői* felelősségre.

A beosztotti felelősség a beosztottnak a saját munkájáért, tevékenységéért, sőt akár viselkedéséért, a vele kapcsolatban álló előljárással szemben áll fenn. Kétség merülhet fel, van-e értelme beosztotti felelősségről beszélni, amikor tudhatjuk, hogy a mai rendvédelmi rendszerben alig van olyan személy, aki parancsnokként ne állna beosztásánál vagy rendfokozatánál fogva valaki felett. E típus létjogosultságát és fontosságát azonban megalapozza az a tény, hogy a rendszer ugyanezen sajátossága miatt aligha van olyan alany, aki egyúttal ne lenne beosztott is. A hierarchiai felelősség ezen altípusánál a jog releváns szereppel bír, különösen a beosztottra kiosztott parancs megszegésének különböző formái esetén (lásd. Btk. Szolgálati bűncselekmények, Függelemsértés).

A vezetői felelősség a beosztottal elentétes irányba hat. A vezető felelőssége a beosztottjai iránt nem új keletű jelenség. Már a történelemben nagyon sok példát találunk a jó vagy éppen rossz vezetők jellemzőire. S szinte minden esetben azt mondhatjuk, hogy az igazi vezető egyik legfőbb jellemzője az volt, hogy figyelme és gondoskodása a beosztottjai irányába mindenre kiható volt. Tehát a vezetők mindig is jóval nagyobb felelősséget viseltek, hiszen ők pozíciójuknál fogva nemcsak saját magukért, hanem másokért is felelősek voltak. A rendvédelemben ez a rendszer továbbra is fennáll. A vezető a beosztottakat munkájukban irányítja, utasítja, ellenőrzi, példát mutat számukra, és ha kell, felelősségre is vonja őket.

Egy többpólusú felelősségi típusról van tehát szó, ami arra adott lehetőséget, hogy megkülönböztessék a vezetői felelősség *szolgálati* és *magánéleti* altípusait.

Ez utóbbi típus esetében arról beszélünk, hogy a vezető kapcsolata a beosztottal nem mindig tisztán szakmai. A beosztottnak számos problémája lehet például a magánélet-

ben, amely ugyan nem kötődik közvetlenül a munkavégzéséhez, de fontos szerepet játszhat annak kiegyensúlyozott és pontos elvégzésében. A vezető felelőssége, hogy ezeket az úgynevezett külső veszélyeztető faktorokat észrevegye, és próbáljon rá megoldást találni. A magánéleti felelősségi forma jellegénél fogva nehezen szabályozható a jog által, de fontossága aligha vitatható, ha az eredményes és biztonságos munkavégzés a cél.

Nem úgy a vezetői felelősség szolgálati altípusánál, ahol a különböző erkölcsileg elítélendő magatartásokat, sok esetben már jogszabályi formákba öntötték. Itt ugyanis megvan a szoros, egyértelmű munkakapcsolat beosztott és vezető között, ahol a vezető utasíthat vagy éppen utasítani köteles, a beosztott pedig (beosztotti felelősségéből eredően) végrehajt. A jog meghatároz számos olyan magatartást is, amitől a vezetőnek a beosztottjával szemben gyakorolt munkavégzése során tartózkodnia kell (lásd. Btk. Előjárói bűncselekmények).

A vezető magatartásában megjelenő *vezetői* felelősség két altípusa közötti különbség abban foglalható össze röviden, hogy míg a szolgálati altípus esetén a vezető a szolgálatot ellátó hivatásos, addig a magánéleti altípusban a magánemberként, egyéni problémákkal is küzdő személyt látja a beosztottban.

A tanulmány természetesen említést tesz a felelősség szükséges eleméről a felelősségre vonásról is. E fogalom értelmezése elengedhetetlen ebben a témában, hisz ez adja magának a felelősségnek az erejét, ugyanis az alany felelősségteljes magatartását már előre determinálja a felelősségre vonás kilátásba helyezése. E témával összefüggésben a felelősségre vonásnak az erkölcs szempontjából két meghatározó alanya van, a közvélemény és a lelkiismeret. Jogi szempontból a közvélemény felelősségre vonása bír relevanciával, hisz ebbe a körbe tartozik a társadalom legszűkebb rétegének rosszállásától kezdve egészen a törvények szigorú jogkövetkezményéig minden. A törvény tulajdonkép-

pen nem más, mint az az erkölcsi „zsinórmérté”, melynek átlépése a társadalom elvárásaival szembeni olyan súlyos cselekmény, hogy az állam felelősségre vonását követeli meg.

Munkám utolsó nagy fejezetében azt mutatom be, hogyan használható ez az elméleti rendszer a gyakorlatban. Ehhez eseti példákat a 2006. év szeptember és október hónapjaiban, Budapesten kitört zavargá-

sokkal szemben alkalmazott rendőri intézkedésekből merítettem. Az általam kiválasztott eseményeket először röviden ismertetem, majd a fent említett, egyedi felelősségi rendszert „rávetítem” a valóságban lezajlott cselekményekre, magatartásokra. Természetesen az elemzések csak a létrehozott rendszer alkalmazhatóságát hivatottak alátámasztani, és semmi esetre sem vizsgál-
nak büntetőjogi felelősséget.